

Årsrapport GPS-märkta älgar i Harads område 2021-2022

– Fördelning, rörelse, livsmiljö och överlevnad

Wiebke Neumann, Fredrik Stenbacka, Jonas Malmsten, Marcus Jatko, David Persson och Göran Ericsson

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU Institutionen för
vilt fisk och miljö
Rapport – Institutionen för vilt fisk och miljö, 2022:2
2022

Årsrapport GPS-märkta i Haradsområdet 2021-2022 – Fördelning, rörelse, livsmiljö, och överlevnad

Wiebke Neumann	Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för vilt, fisk och miljö
Fredrik Stenbacka	Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för vilt, fisk och miljö
Jonas Malmsten	Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för vilt, fisk och miljö
Göran Ericsson	Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för vilt, fisk och miljö
Marco Jatko	Sveaskog
David Persson	Länsstyrelsen Norrbotten

Utgivare:	Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för vilt, fisk och miljö
Utgivningsår:	2022
Utgivningsort:	Umeå
Serietitel:	Rapport - Institutionen för vilt, fisk och miljö
Delnummer i serien:	2022:2
Nyckelord:	Alces alces, vandring, aktivitet, habitat selektion

Sammanfattning

Nu är vi redan det andra året igång i Haradsområdet! Vissa observationer liknar vad vi ser i andra studieområden, andra skiljer sig åt. Som förväntat ser vi skillnader mellan olika älgindivider och resultaten liknar vad vi sett i andra delar av landet - en del älgar har helt skilda sommar- och vinterområden, andra har områden som inte ligger så långt ifrån varandra. Under det här året fanns i stor sett ingen som stannade inom sitt vinterområde året om - det har vi inte sett förut. Det var nytt. Andel av vandringsälgar är högt i Harads – alla älgar utom en vandrade!

I medel förflyttade sig älgarna 6.7 mil mellan sitt vinter- och vår/sommarområdet, vilket är ett relativt långt avstånd för en inlandspopulation. Vandrigen hade ett tydligt huvudstråk som pekade nordväst. Många älgar lämnade älgförvaltningsområdet (ÄFO 4) som de märktes i och uppehöll sig i ÄFO 2 under sommaren, men en del gick ännu längre norrut till ÄFO1. Det stora vandringsavståndet medförde att älgarnas årshemområden (där själva vandrigen ingår) är stora i medel. Själva säsongsområdena är betydligt mindre. Vinterområden för kor och tjurar är lika stora. Älgarna rörde sig i många olika livsmiljöer med en stor variation i hur mycket enskilda livsmiljöer som användes. Sammanlagt användes ingen livsmiljö mer än tallskog och hur respektive livsmiljö fanns tillgänglig.

En viktig orsak till att försökspopulationen i Harads fungerar så bra är det nära samarbetet med alla intresserade. Intresset är mycket stort, många olika användare är inne på hemsidan www.slu.se/alg-forskning.

Författarna ansvarar ensamma för innehållet i rapporten.

Nyckelord: Alces alces, överlevnad, hemområden, vandring, habitatval

Abstract

Now we are already running the second year in the Harads area! Whereas some observations are similar to what we see in other study areas, others differ. As expected, we see differences between different moose individuals, which are similar results to what we have seen in other parts of the country. Some moose have completely separated summer and winter areas, whereas others have areas that are not so far from each other. Yet, during this year, we barely did not find any moose that stayed in its winter range all year round - we have not seen that before. It was new. Proportion of migrating moose is high in Harads – basically every moose except one was migratory!

On average, moose moved 67 km between their winter and spring/summer areas, which is a relatively long distance. The main migration direction pointed northwest. Many moose left the moose management area (ÄFO 4) where they have been marked in winter and moved to ÄFO 2 during the summer, but some went even further northwest to ÄFO1. The large migration distance resulted in large annual home ranges (that include the migration period). The seasonal ranges were significantly smaller as they did not include the migration itself. The size of the winter ranges was the same for female and male moose.

We found that moose moved in different habitats during both seasons with a large variation in how much individual habitats were utilized. In total, no habitat was used more than pine forest and in relation how a given habitat was available.

An important reason why the study effort in Harads works so well is the close collaboration with all interested parties. The interest in the project is large, and many different users are on the website www.slu.se/alg-forskning.

The authors are solely responsible for the content of the report

Keywords: Alces alces, survival, home ranges, migration, habitat selection

Innehållsförteckning

1. Bakgrund	7
2. Märkning och vuxenöverlevnad.....	10
3. Reproduktion	12
4. Rörelseaktivitet.....	13
5. Fördelning, rörelse och hemområden.....	15
5.1. Vandringsbeteende och -tider	17
5.2. Säsongsområden	20
6. Livsmiljöanvändning under olika säsonger	22
7. Referenser	26
Bilagor	28

1. Bakgrund

Att förvalta en rörlig resurs är utmanade och kräver en god förståelse om resursens fördelning och rörelse i landskapet. Under alla år har vandringsälgar utmanat den praktiska älgförvaltningen. Det medför att betestrycket ofta ökar i koncentrationsområden och kan resultera i vinterbetning i områden där det finns tallungskog (hyggen eller föryngringsytor för tall), men att avskjutningen under hösten behöver anpassas i andra områden. Ofta återkommer vandringsälgar till sina vinterområden först i december eller januari vilket är efter att jakten i praktiken har avslutats. I koncentrationsområden ökar den lokala älgtätheten under vintern. För län som har en stor andel vandringsälgar kräver det en bra förståelse hur älgar rör sig mellan sina säsongsområden över tid, hur stor andel av älgar vandrar och hur långt vandrar de i medel. Norrbotten har en lång tradition av att märka älgar med GPS-sändare för att samla in bättre underlag till sin älgförvaltning. I länet finns sedan tidigare ett antal studier av älg inom olika vandringsområden. Denna kunskap har lett till större förståelse för hur älgar rör sig och hur förvaltningen bör anpassas till detta. Initiativtagarna bakom det aktuella samarbetsprojektet har konstaterat att det fortfarande finns luckor i kunskapen rörande älgarnas vandring och nyttjande av miljön i länet. Ett förbättrat underlag anses leda till en framtida bättre förvaltning av älgstammen.

Viltskador orsakade av jaktbara arter som älg ersätts normalt inte utan grundprincipen är att jakt ska användas för att minska skador och problem. Ett centralt problem för förvaltningen är att älgen orsakar skador under den tid när jakt inte är tillåten och att älgarna kan komma från andra områden än det aktuella förvaltningsområdet. För att kunna hantera problem av denna typ, och för att anpassa förvaltningen på lokal och regional nivå krävs kunskap om hur stort området är och varifrån älgarna kommer. För att hantera detta vid bland annat planering av avskjutningen, krävs det att man vet hur stor andel av älgarna i ett koncentrationsområde som kommer från närområdet (t.ex. den egna jaktvårdskretsen), och hur många som vandrar in från andra områden (vilket kan innefatta hela länet). Allt detta sammantaget avgör på hur stora områden man måste samverka över vad gäller avskjutning av älg för att dels kunna hantera skadeproblematiken, men också för att på ett klokt och hållbart sätt använda den resurs älgen är i relation till andra samhällsintressen.

Det är inte bara i koncentrationsområden man behöver kunskap om varifrån älgarna kommer, det omvända gäller också. Flera områden behöver kunskap om

vart de älgar som är där under sommar och tidig höst tar vägen efter den huvudsakliga jaktperioden. Många områden har låga älgtätheter och tätheterna av älg blir ännu lägre under den period när en del älgar vandrar ut ur området. För att älgskötseln i dessa områden på ett effektivt och rättvist sätt ska kunna samordnas med skötseln i koncentrationsområden krävs även här kunskap om den andel som utvandrar, hur långt, när och till vilken plats de utvandrar.

Norrbottnen utförde större märkningsinsatser (2013-2016 och 2016-2019) där älgar märktes i tre olika områden åt gången - som samtliga har betesskador på ungskog vintertid – och som är föremål för fördjupade studier (norr om Arvidsjaur, inlandsområden vid Ängesån uppströms Överkalix, norr om Niemisel, Gällivare kring Linaälven, söder om Junosuando, samt ett område i skärgården mellan Haparanda och Kalix. Därtill följdes märkta älgar i Tjåmotis (2014-2016) samt Svappavaara (2016-2019) i kompletterande studier. Projektet i Haradsområdet är en uppföljare av alla dessa projekt eftersom tidigare projekt ej kunde ge information om älgarnas rörelse i centrala Norrbotten. Projektet är initierat av Skogsbrukets jaktgrupp Norrbotten, Jägarförbundet Norrbotten, Länsstyrelsen i Norrbotten och Sveriges lantbruksuniversitet. Finansiering sker dels via länets älgvårdsfond dels via markägare bestående av Sveaskog, SCA, Norra skogsägarna, Statens fastighetsverk, Allmänningarna, Länsstyrelsen Norrbotten, samt Kyrkan.

Det här samarbetsprojektet inleddes i Norrbotten under vårvintern 2020 då 30 älgar GPS-märktes vid Harads, ett område i norra delen av älgförvaltningsområde 4 där många tallungskogar har höga betesskador. Projektet studerar älgarnas rörelsemönster över tid.

Utöver älgarna i de nämnda koncentrationsområdena finns ytterligare älgar märkta i Nikkaluoktaområdet i Kiruna och Gällivare kommuner som en del i ett projekt om älgar i fjällmiljö som numera är helfinansierat av SLU. Projektet har pågått sen 2008. Därtill följer vi älgar i kustmiljö i Haparanda-Kalix skärgård (sen 2016).

Under 2009-2017 följde vi också individmärkta älgar i södra Sverige (Växjö - Kronobergs län; Öster Malma - Södermanlands län; Misterhult samt Öland - Kalmar län). Alla dessa projekt är avslutade men insamlade data ger oss möjlighet att jämföra älgarnas rörelsebetende och landskapsutnyttjande i södra och norra Sverige. Sen mars 2020 har vi ett pågående märkningsprojekt i Ljusdal kommun, Gävleborgs län där vi studerar hur älgar nyttjar området i relation till brandfältet av skogsbranden från 2018. I norra Sverige följer vi förutom i Norrbotten också rörelse av GPS-märkta älgar i Nordmaling/Umeå – Västerbottens län (sen 2017, och under 2004-2007). Positionsdata läggs löpande ut på programmets hemsida för att ge intresserade en möjlighet att följa djuren i nära direktid (www.alg-forskning.se).

Här rapporterar vi vad som hänt under det andra året i Haradsområdet där vi följde rörelse av 23 vuxna älgar (16 kor, 7 tjurar) mellan mars 2021 och mars 2022.

Som bilaga redovisas positionerna under 12 tidpunkter under året (den 1:a varje månad). Följ länken nedan för att se rörelsemönster av de alla älgar som är märkta i Norrbotten: <https://wram.slu.se/public/>.

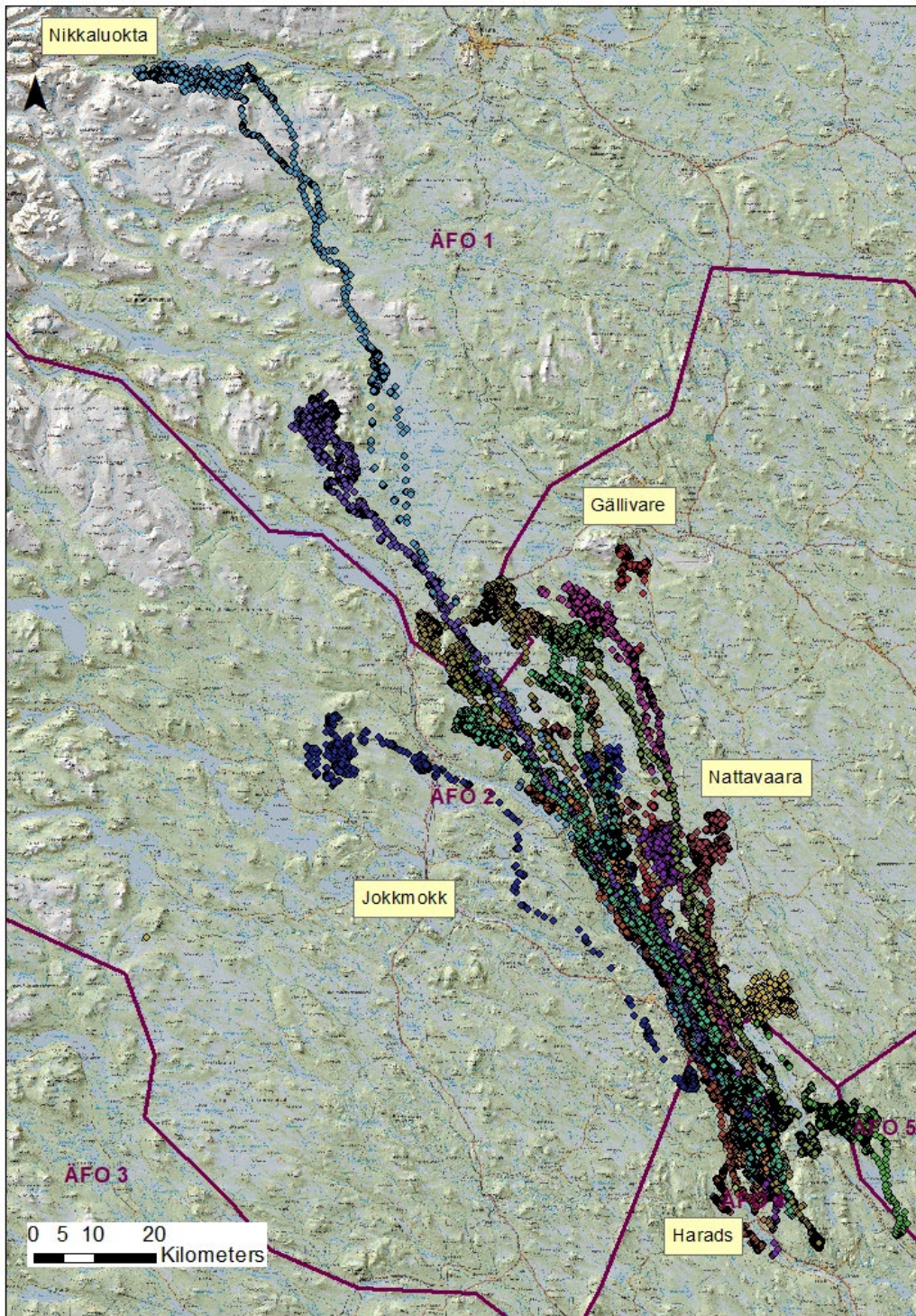
2. Märkning och vuxenöverlevnad

Under mars 2021-2022 kunde vi följa 23 vuxna älg varav 19 under hela året. I samband med märkningen uppskattade vi älgens ålder utifrån framtändernas tandslitage. I medel var de 16 korna 6.7 år gamla (min 3, max 10 år) och de 7 tjurarna var 5.8 år gamla (min 4, max 9 år) under 2021.

Vi kunder följa 21 älgar året runt. En ko och en tjur sköts under den årliga älgjakten (F9952, M9947). Ko F1299 hittades död i april och vi vet inte dödsorsaken.

Ibland händer det att ett halsband slutar att skicka nya positioner så att vi inte kan uppdatera älgens position. Det kan bero på ett flertal anledningar. Att uppdateringen slutar att fungera beror oftast på att älgen rör sig utanför täckning av mobilnätverket (särskilt i fjällnära områden) och därmed skickas inga nya sms till servern. Halsbandet sparar dock alla positioner då det är utanför täckning och skickar positioner igen så fort det är tillbaka i mobilnätet. En annan anledning kan vara att GSM-delen i halsbandet inte fungerar. Oavsett orsak kan GPS-delen normalt alltid beräkna en position. Informationen sparas i halsbandet på ett minneskort och det kan vi ladda ner när vi får tillbaka halsbandet – det gäller även flera år efter det att batteriet upphört att fungera. Alla halsband innehåller värdefulla data och det är viktigt att vi får tillbaka dem oavsett när de hittas.

Från första märkning fram till juni, och varje år under kalvningssäsong (kor) och under brunstperioden (tjur) tas en position varje halvtimme. Övriga tider på året är positionsintervallet var 3:e timme för att använda halsbandets batteri mer återhållsamt. Halsbandet samlar 7 positioner innan det skickar ett textmeddelande (SMS) till e-infrastrukturen för biotelemetri 'Umeå Center for Wireless Remote Animal Monitoring' (WRAM) på SLU (www.slu.se/alg-forskning) som lagrar alla positioner i en databas och som också ritar upp rörelsemönster för varje älg på en hemsida (Dettki m fl. 2013). Skillnaden i tidsintervall under året betyder att för ett halsband med positionering varje halvtimme skickas ett textmeddelande var 3.5:e timme, och för ett halsband med 3 timmarsintervall var 21:a timme.

Figur 1. Älgarnas positioner (överst) inom studieområdet Harads i relation till älgförvaltningsområdenas gränser (röda linjer). Initiala märkningspositioner i gul. Positioner insamlade mellan mars 2021 och 2022.

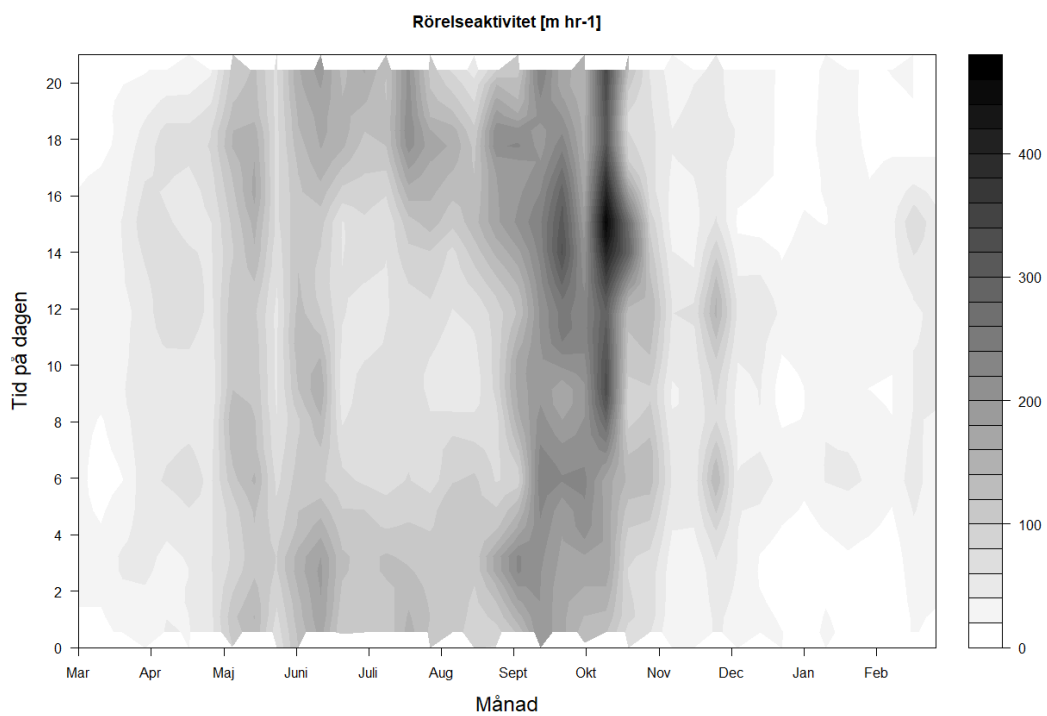
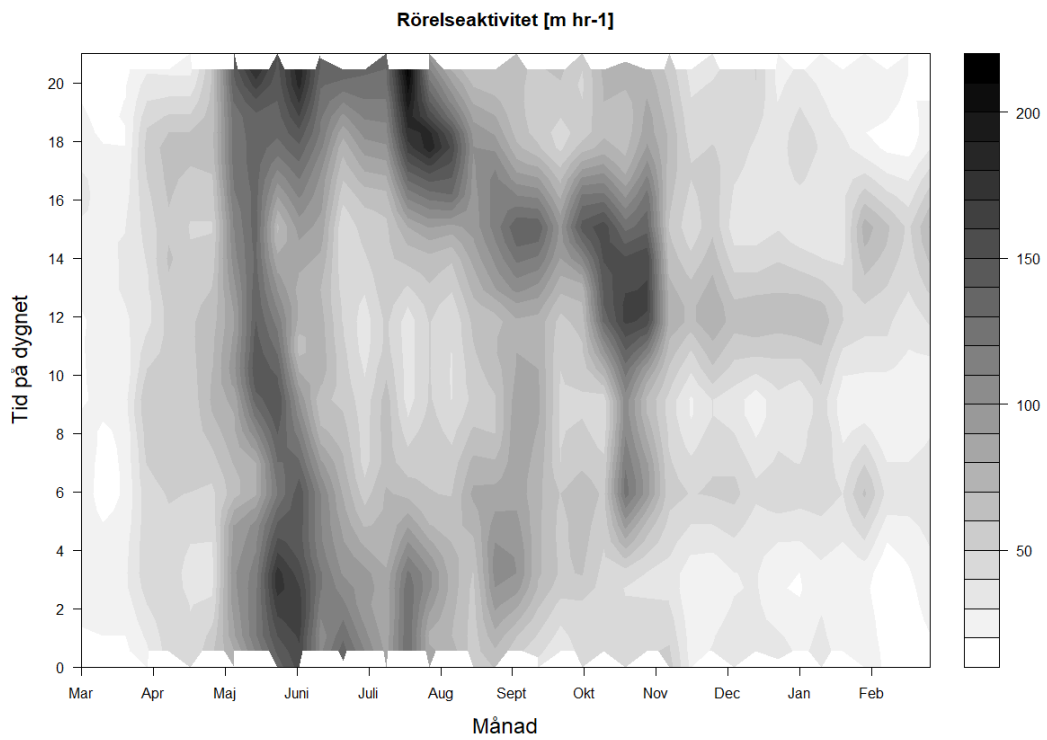
3. Reproduktion

Reproduktionen –andel kor som kalvar, och kalvarnas överlevnad fram till att de själva får egna kalvar –är avgörande för älgarnas populationsutveckling och status. För att öka kunskapen om älgkons beteende och val av levnadsmiljö under kalvningstiden, såväl som kons reproduktion, övervakade vi noga rörelse av de GPS-märkta älgkorna i maj och juni. Med hjälp av positionsdata som löpande kommer in, kan vi analysera om, när och var kalvning sker eftersom korna ändrar sitt beteende tydligt när de kalvar. Genom att studera kornas rörelsemönster kan vi också bestämma kalvningstiden med några timmars precision samt ange plats för kalvningen med några meters noggrannhet. På kartsidan visas kalvningsplatsen som en tät samling av positioner (kluster) som skiljer sig tydligt från den samling av punkter som uppstår under älgens födosök. I projektet fanns dock inga resurser att utföra en fältkontroll för att bekräfta att en kalvning har faktisk skett och bestämma antalet födda kalvar. Trots stor säkerhet i att upptäcka en kalvning med hjälp av täta rörelsedata, finns utan en fältkontroll förstås alltid en viss risk att man missbedömer förändringar i rörelse eller att man missar en kalvning, och förstås har man ingen information om antal födda kalvar. Man får därmed utgå ifrån att antal kalvningar och antal födda kalvar som är bestämt enbart med rörelsedata är minimumvärden. Vi konstaterade att sju av de 16 GPS-märkta älgkorna hade kalvat under våren/försommaren 2021 enligt förändringar i rörelsemönster. Medelkalvningsdatum var 5:e juni med första kalvning registrerad 27:e maj och sista 17:e juni. M a o färre och senare kalvningar jämfört med 2020. Flera av korna vi inte registrerade kalvning på rörde sig delvis ur täckning och därmed blev det svårt att se om kalvning skett eller ej, men ytterligare två kor verkade utifrån rörelsemönstret att röra sig med kalv under sommaren.

4. Rörelseaktivitet

En stor fördel med GPS-halsband är att de samlar in data 24 timmar om dygnet, året runt – i stor sett oberoende av i vilken livsmiljö eller terräng djuret är. Det gör att vi bland annat kan studera djurens aktivitetsmönster under dygnet över olika säsonger. Informationen kan exempelvis användas för att studera sambandet mellan rörelse, klimat, landskap, predation och viltolyckor i områden med mer vägar. För klövviltet styrs aktivitetsmönstret mycket av ljusförhållanden som förstås varierar mycket under årets gång i norra Sverige. Det är en viktig vetskap och pusselbit i till exempel trafiksäkerhetsfrågor eftersom viltolyckor oftast sammanfaller med viltets aktivitetsperioder både på dygns- och årsbasis. GPS-studier ger möjlighet att följa djurens rörelse med en hög upplösning i tid och rum. Varje position har en koordinat och en tidsstämpel som kan länkas till andra data om livsmiljö men också väderförhållanden. Genom att länka älgarnas positioner med SMHI data om lufttemperatur, samt sändarens information om utetemperatur har vi kunnat dokumentera att älgarna är mindre aktiva när det är varmare (Ericsson m fl. 2015).

I figur 2 (överst) visar vi genomsnittlig rörelse som meter per timme ($m\ hr^{-1}$) för 16 älgkor. Korna var mer aktiva tidigt på morgon och under sen eftermiddag till tidig kväll. Aktivitetsmönstret följer tydligt förändringar i solens upp- och nergång över året. Mönstret på eftermiddag är särskilt tydligt, framför allt under sommar- och höstmånaderna. Älgkorna var i stort sett aktiva dygnet runt mellan maj och juni som infaller med vandrings- och kalvningsperioden. I juli och augusti under dagtid var de återigen mindre aktiva. Vi ser också en ökad aktivitet mellan oktober och november. Maximalt genomsnittsvärde för rörelse var drygt 220 meter ($m\ hr^{-1}$). Den undre figuren visar rörelsen för sju älgdjurar, vilket är ett mindre stickprov. Liksom älgkorna var tjurarna mest aktiva på morgon samt under sen eftermiddag till tidig kväll och deras aktivitetsmönster ändrades också över året med när solen gick upp och ner. I motsats till korna, ser vi dock att tjurarna var mycket aktiva dygnet runt i andra halvan av september och till mitten av oktober, en period som infaller med älgens brunsttid. Deras genomsnittliga maximala rörelsehastighet var drygt 480 ($m\ hr^{-1}$). Under vintermånaden (november till mars) ser vi en markant minskning i rörelseaktivitet hos bägge könen. Under denna period rör sig älgar mindre och minskar sin ämnesomsättning med upp mot 60 % för att reducera sin energiförbrukning (Graesli et al. 2020).

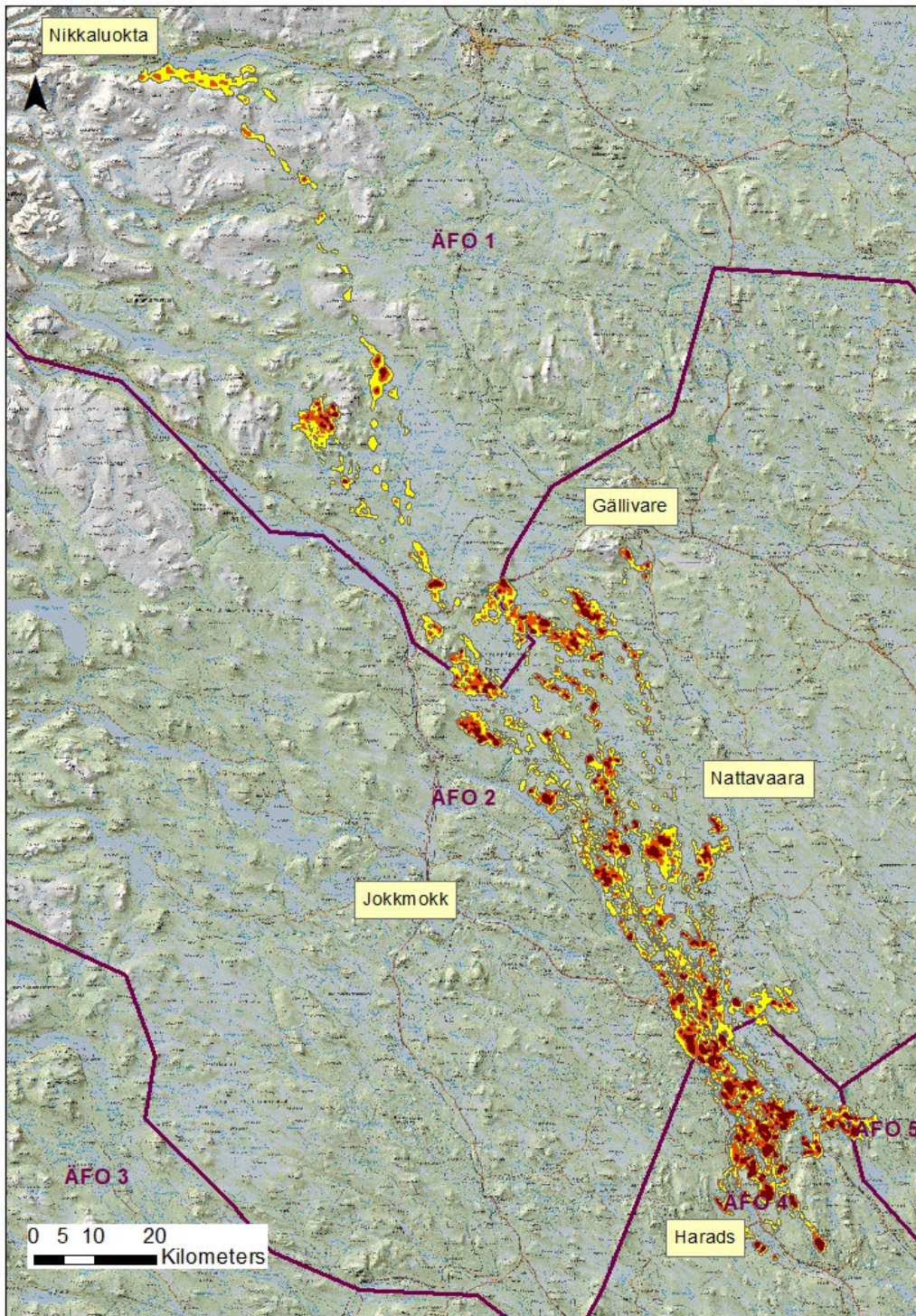
Figur 2. Genomsnittlig rörelsehastighet meter per timme (m hr⁻¹) för 16 GPS-märkta älgkor (överst) och 7 GPS-märkta älgdjurar (underst) i Haradsområdet under tiden mars 2021 och mars 2020. Mörka partier hög rörelseaktivitet, ljusa låg aktivitet.

5. Fördelning, rörelse och hemområden

En viktig del av projektet är att ta fram grundläggande data om hemområden för älg och vad de nyttjar i hemområdena över året. Hemområden som omfattar hela året kan vara stora för en älgpopulation som har många vandringsälgar (Tabell 1). Inom sitt hemområde kan ett djur röra sig många mil och ju mer riktad en älg rörelse är (dvs mot en viss riktning långt från det andra säsongsområdet som t ex förflyttningar mellan skogsinlandet och fjällen), desto större kan hemområdet bli. Under sina förflyttningar kan en enskild älg passera marker av flera jaktlag. Därmed berör den flera förvaltningsytor som totalt kan variera i storlek beroende hur fördelning av jaktmarker ser ut i relation till älgens rörelse. Vi skattade hemområdesstorlek med hjälp av en 95% kernel skattning (=området djuret rör sig över hela året) och 50% kernel skattning (djurens kärnområde där de tillbringar mest tid; Figur 3) enskilt för varje älg. Skattningen tar hänsyn hur en enskild individ har förflyttat sig över tid och vilka områden den har nyttjat mer eller mindre under denna period. Detta betyder att hemområdets skattning inte nödvändigtvis inkluderar älgens maximala förflyttning den har gjort någon gång under denna period utan där den har tillbringat en betydande del av sin tid. För att beräkna områdena djuren nyttjade över året, inkluderade vi enbart individer där vi hade tillräckligt med data under minst nio månader (dvs till december eftersom djuren är märkta i mars). Detta betyder att älgar som vi har tappat kontakt med tidigare än december (till exempel under jakten) inte är med i den här analysen. Däremot kan dessa individer vara med när vi analyserade deras säsongsområden (se kapitel längre fram). Vi avrundade värden till närmaste tiotal hektar.

Tabell 1. Genomsnittlig storlek av GPS-märkta älgars hem- och kärnområden över året med standard avvikelse (SD).

Hemområde (området älgan har rört sig över) [ha] ± SD	
<i>Älgkor (n=13)</i>	<i>Älgtjurar (n=6)</i>
6 820 ha ± 2 380 (min 3 480 ha, max 10 380 ha)	10 280 ha ± 4 930 (min 7 400 ha, max 20 000 ha)
Kärnområdet (området älgan har nyttjat mest) [ha] ± SD	
<i>Älgkor (n=13)</i>	<i>Älgtjurar (n=6)</i>
960 ha ± 320 (min 400 ha, max 1 410 ha)	950 ha ± 240 (min 720 ha, max 1 390 ha)

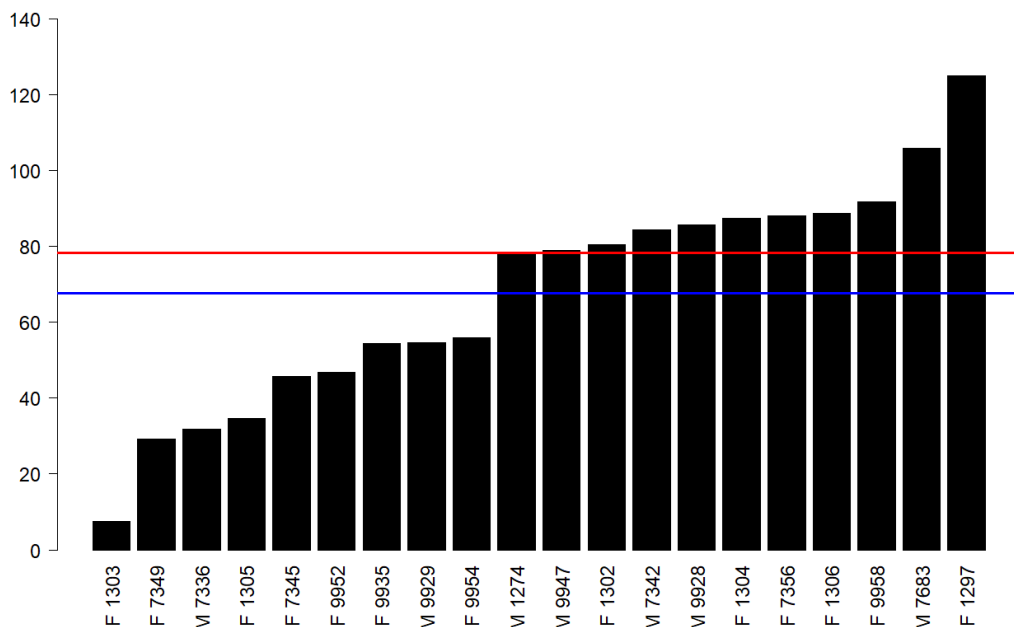
Figur 3. Årsområden för 23 GPS-märkta älgar (gul-röd) i Haradsområdet mellan mars 2021 – mars 2022 (ljusare färg: 95% skattningar/hemområden, mörkare färg: 50% skattningar/kärnområden).

5.1. Vandringsbeteende och -tider

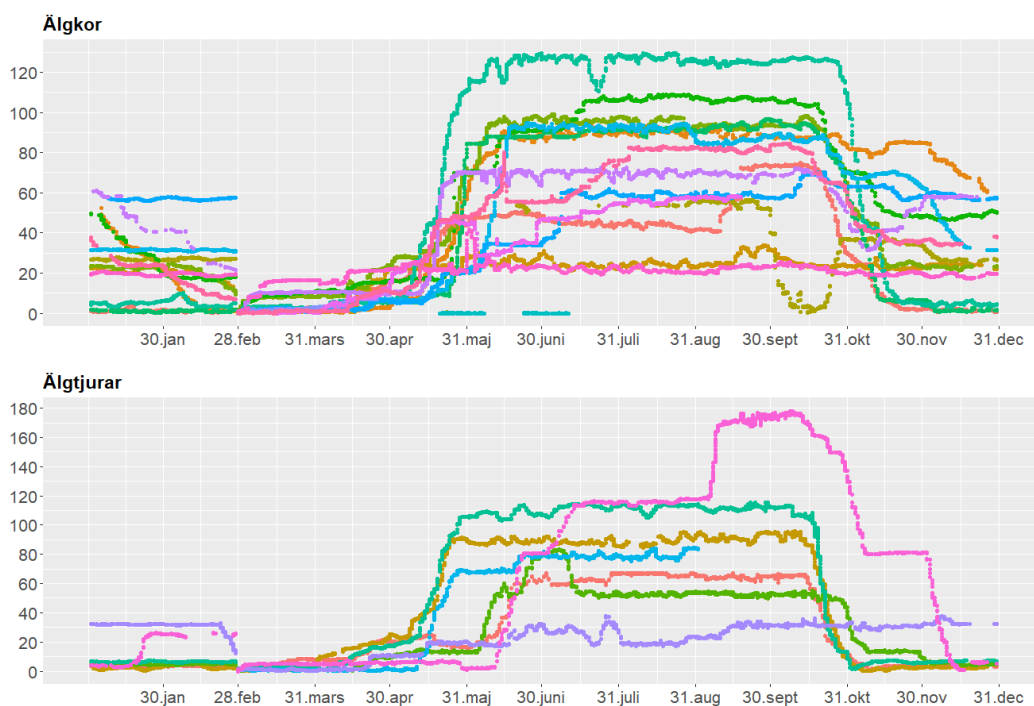
Tittar vi på var älgarna befinner sig under sommaren (1:a juli) jämfört med var respektive älg har varit sen vintern (1:a april) ser vi att det finns en betydande variation hur långt älgarna har förflyttat sig mellan dessa två positioner (km, fågelvägen, Figur 4). Haradspopulationen har många långvandrare – både kor och tjurar.

Medelavståndet låg på 67 km (min 8 km, max 125 km). Enbart en älg har förflyttat sig mindre än 10 km ifrån platsen där den har varit under vintern, resten förflyttade sig mer än 20 km. Många älgar av bägge kön vandrade långt ifrån sitt vinterområde (> 80 km). Det är dock viktigt att komma ihåg att tiden hur älgar vandrar varierar mellan olika individer och inte alla älgar har nödvändigtvis vandrat klart vid 1:a juli (Figur 5). Särskilt tjurar kan göra en ytterliga förflyttning under brunsten när brunstområdet inte är det samma som sommarområdet. Till exempel tjuren M9928 vandrade så långt som 178 km (upp mot 200 km året innan) ifrån Haradsområdet men var framme syd om Nikkaluokta först i september. Från ett förvaltningsperspektiv och för att förstå hur många olika förvaltningsenheter kan beröras är det därför viktigt att följa individens rörelse över hela året.

Figur 4 Avstånd [km] mellan vinterområde (1:a april) och sommarområde (1:e juli) i 2021 för GPS-märkta älgar i Haradsområdet. (M=Tjur, F=Ko). Blåa linjen indikerar *medelvärdet* av avståndet älgar har förflyttat sig, röda linjen *medianvärdet*.

För att bättre redovisa variationen i vandringsbeteende mellan älgarna över tid och tydliggöra olika strategier, tittar vi på hur älgarnas avstånd (km) till sina vinterområden förändras under året (Figur 5). Harads är ett klassiskt vandringsälgområde där merparten (men inte alla!) vandrar till andra områden under vegetationsperioden. Vi får komma ihåg att årets stickprov för tjurarna är begränsat med sju olika individer varav vi kunde följa enbart sex året ut. Deras vandringsbeteende behöver inte nödvändigtvis vara representativt för älgdjurar generellt i Haradsområdet. Figuren tydliggör att 1) avståndet hur långt älgarna vandrar varierar mellan olika individer, 2) andelen vandringsälgar är hög i Haradsområdet, 3) flera älgar är riktiga långvandrare (> 80 km), 4) enbart en ko (F1303) stannar i samma område året om (<10 km ifrån första positionen), 5) de flesta älgar som förflyttar sig ifrån sina vinterområden börjar röra på sig i slutet av april/månad och 6) en betydande andel av älgkorna hade ännu inte återvänt till Haradsområdet vid slutet av februari utan verkar ha stannat till i ett annat område, vilket kan ha att göra med variation mellan vintrar (t.ex. vinterns ankomst samt snödjup) (se till exempel blåa linjer hos Älgkor, Figur 5).

Figur 5. Vandringsbeteende för de olika GPS-märkta älgarna (kor överst, tjurar nederst) som avstånd [km] från deras 1:a position i mars 2021 (i vinterområdet) till sista februari 2022 i Haradsområde.

För att kartlägga andel stationära och vandringsälgar, samt vandringtider för de sist nämnda (dvs tidpunkten när en vandringsälg startade och slutade sin vandring till och från sitt säsonsområde; se Figur 5), granskar vi älgarnas förflyttningar visuellt. Vi klassade älgar som befann sig hela tiden eller merparten av året under 10 km

ifrån sitt vinterområde som stationära. För att kunna bedöma älgarnas vandringsstrategi, behöver vi positionsdata som täcker större delen av året (minst fram till mitten av december). Alla älgar där vi hade tillräckligt med data klassificerade vi som vandringsälgar (14 kor, 7 tjurar; bilaga 2). För 16 av dessa 21 älgar hade vi tillräckligt med data så att vi kunde beräkna vandringstiden (10 kor och 6 tjurar).

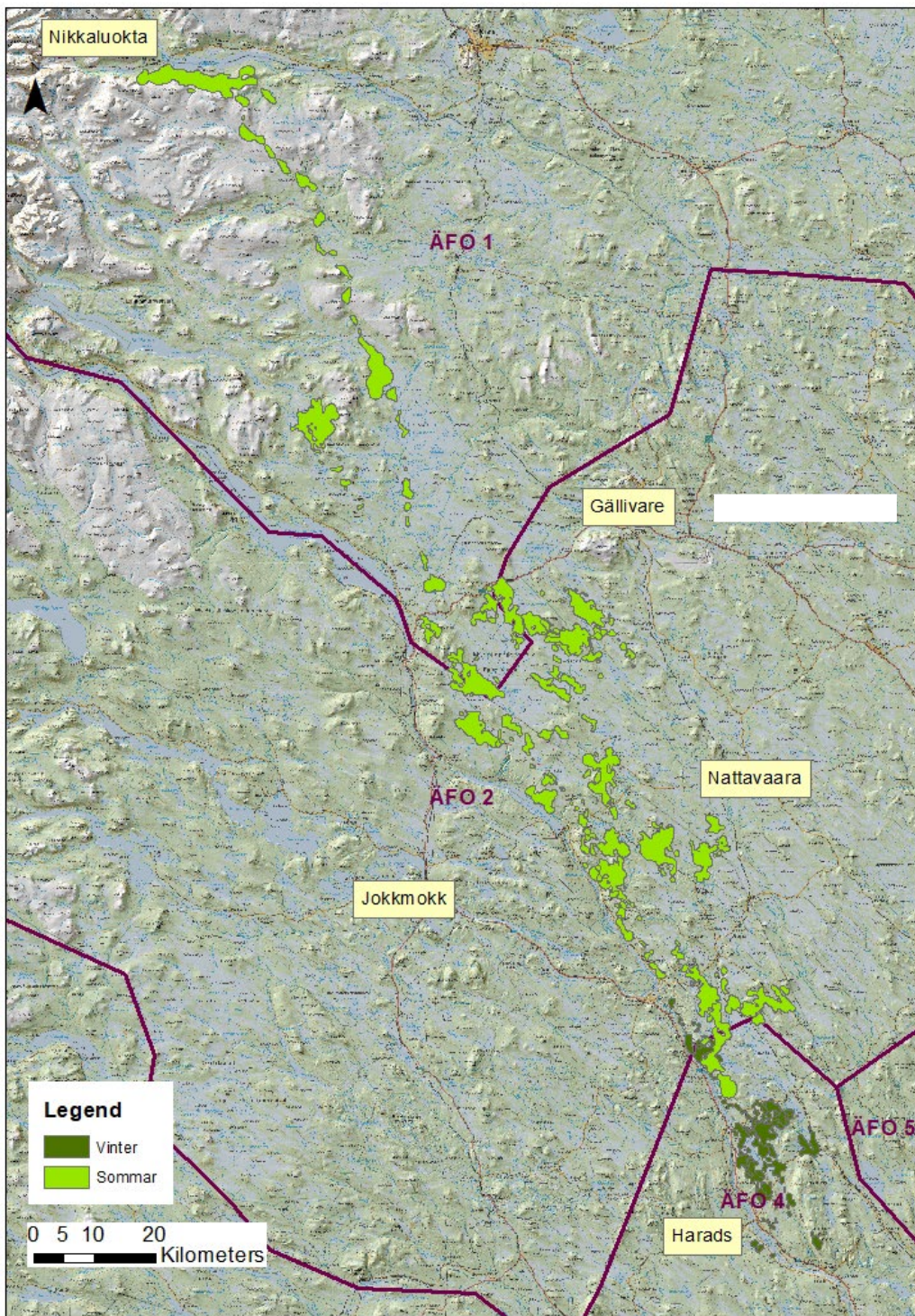
Informationen om vandringstider använder vi för att avgränsa GPS positionerna som tillhör älgarnas vinterområden respektive deras sommarområden. Tidpunkter för vandringar varierar mellan älgar och vi avgränsade vår-/sommar- och vinterperiod för varje enskild älg enligt deras vandringstider och därmed beräknade områdesstorlek en enskild älg utnyttjar under respektive säsong. För att undvika orimligt stora skattningar för vinterområde, exkluderade vi data från vintern 2022 för älgar som inte återvände under 2022 till vinterområdet de hade under 2021 (dvs mer >10 km borta) utan verkade att ha stannat till i ett annat vinterområde. I medel lämnade älgkorna sitt vinterområde den 15:e april och var fram vid sitt vår/sommarområde den 4:e juni. Korna började sin vandring tillbaka till vinterområdet i medel den 19:e oktober och var framme i vinterområdet den 3:e januari. I medel lämnade älgdjurarna sitt vinterområde några dagar senare än korna, den 20:e april och de anlände i vår/sommarområdet redan den 30:e maj. I medel återvandrade tjurarna till sina vinterområden en vecka tidigare än korna den 12:e oktober och tog en direktare väg än korna så att de var framme redan den 6:e november.

Sammantaget bekräftar observationer i Haradsområdet vad vi har sett i andra populationer i (norra) Sverige (Allen m fl. 2016). I varje population finns en variation hur långt enskilda älgar vandrar. Det finns några älgar som verkar vara kvar året runt i stort sett inom samma område (men inte i Harads det här året!), medan andra flyttar från vinterområdet till ett tydligt separat sommarområde. I Haradsområdet ser vi att många av de GPS-märkta älgarna visar klassiska vandringsmönster i sina förflyttningar över året där de flesta 'pendlar' mellan två tydligt avgränsade områden (Figur 5). I Haradsområdet ligger avståndet hur långt en enskild älg förflyttade sig på övre kanten vad vi har sett i andra populationer i norra Sverige och värdena liknar mer en fjällnära population jämfört med andra studier i Norrbottens inland. Från tidigare studier vet vi dessutom att om vi tittar på en större skala och på studieområden som ligger tillräckligt nära varandra, kan vi se att älgarna från ett område kan vandra in i ett annat område under sommar- eller vintersäsongen. Det är två viktiga punkter att komma ihåg. Detta betyder att även om älgtätheten lokalt kan minska tydligt under en viss säsong, finns på en större rumslig skala inga områden som är helt utan älg.

5.2. Säsongsområden

I älgpopulationer med vandringsälgar kan storleken av sommar- och vinterområden skilja sig mycket åt. I figur 6 visar vi sommar- och vinterområden för de märkta älgarna i Haradsområdet. För vandringsälgarna avgränsade och beräknade vi säsongsområden enligt deras vandringsstider (dvs när de anlände i sommar- respektive vinterområdet och hur länge de stannade där). Perioden älgarna var på vandring mellan områden försökte vi klippa bort så att den inte ingick i områdesskattningarna. I medel avgränsades vår/sommarområdet mellan 4:e juni och 19:e oktober för älgkorna och mellan 30:e maj och 12:e oktober för älgjurarna. Vinterområdet avgränsade vi mellan 1:a januari och 15:e april (älgkorna) och mellan 6:e november och 20:e april (älgjurarna). För att skatta områdesstorlek behövs det ett minimum antal med positioner inom respektive säsong, samt att man vill ha en bra täckning över hela säsongen. Vi exkluderade därför älgar från beräkning av vår/sommarområdet som vi tappade kontakt med innan december. Vi avrundade till närmaste tiotal.

För vandringsälgarna ligger vår/sommarområde tydligt åtskilda från deras respektive vinterområde, men för en del älgar ligger dessa två områden mer isär än för andra (Figur 6). Under vår och sommar hade 11 älgkor en genomsnittlig hemområdesstorlek på 2 750 ha, men det varierade mellan korna (min 1 340 ha, max 4 100 ha). Vinterns medelvärde var nästan bara en kvart så stort och varierade också den del mellan de 11 kor vi kunde följa (710 ha, min 170 ha, max 1 600 ha). Under vår- och sommarperioden rörde sig älgjurarna i medel över en yta av 5 680 ha, men här ser vi en mycket stor variation mellan de sex älgar vi hade data av (min 2 685 ha, max 13 110 ha). Tjuren M9928 förflyttade sig över stora ytor mellan juli (när han anlände till sitt sommarområde) och mitten av december (när han återvände till sitt vinterområde) där han rörde sig drygt 50 km från sitt sommarområde till sitt brunstområde öst om Nikkaluokta. Brunstförflyttning ledde till att tjurens sommarsäsongsområde omfattar hela 13 110 ha och därmed blev betydligt större än områden av de andra tjurarna (näst största tjur M7336 med 6 560 ha). Tjurarnas vinterområde (n=6) var lika som kornas och 8-ggr mindre än tjurarnas vår/sommarområde (medel 710 ha, min 270 ha, max 1 350 ha).

Figur 6. Sommar (ljusgrön) - och vinterområden (mörkgrön) i relation till älgförvaltningsgränser (röd) för GPS-märkta älgar i Harads område 2021/2022.

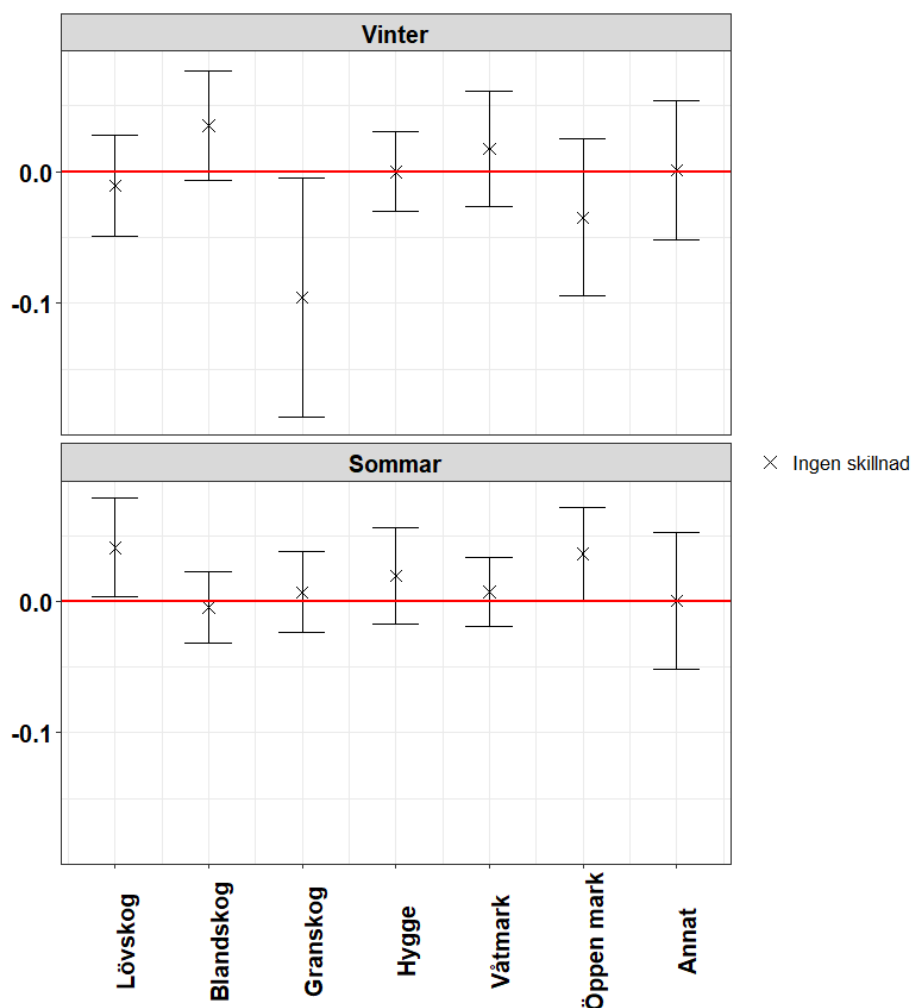
6. Livsmiljöanvändning under olika säsonger

En central del i projektet är att ta fram grundläggande data vad älgarna nyttjar i hemområdena. För att förstå vilka livsmiljöer som är viktiga för älgen, behöver man titta på vilka livsmiljöer som används i relation till hur de finns tillgängliga i området. Djurets habitatanvändning är alltid ett samspel av vilka livsmiljöer som finns tillgängliga och vilka miljöer väljer eller undviker djuret. För att se vad älgarna valde för livsmiljöer jämfört med tillgänglighet, beräknade vi selektionen baserad på deras rörelse (så kallad 'Step Selection Functions', SSF). Under 2019 kom en ny nationell marktäckekarta som har en högre rumslig upplösning än den gamla kartan från 2002, såväl som den skiljer på olika typer av barrskog (dvs tall- och granskog, www.naturvardsverket.se).

Som för beräkningen av älgarnas säsongsområden använde vi oss av samma tider för att avgränsa sommar- och vintertid och för att fånga upp djurens tidsmässiga val av livsmiljöer. Vi analyserade positioner med tre-timmarsintervall för att ha samma intervaller under hela perioden. Med SSF- metoden jämförde vi till vilka livsmiljöer älgarna kunde ha gått (slumpmässiga rörelse) och till vilka av dessa livsmiljöer de faktiskt har gått och använt (observerad rörelse; Thurfjell m fl. 2014). Jämförelsen av tillgänglighet och användning beskriver därmed om vissa livsmiljöer används mer eller mindre än vad man kunde utgå ifrån med avseende på deras tillgänglighet och därmed beskriver om älgen väljer eller undviker en viss livsmiljö. Djurets användning av en enskild livsmiljö sker inte bara i relation till miljöns tillgänglighet utan också i relation till andra livsmiljöer. Tallskog är en central livsmiljö för älgar och därför satte vi tallskog som referenslivsmiljö i vår analys om älgarnas selektion av livsmiljöer. Vi sammanslog en del livsmiljöer som användes och förekommer lite i studieområdet. I "Annat" inkluderade vi livsmiljöer som vatten, jordbruksmark och exploaterad mark. Vatten är så klart ett central element för alla levande organismer. För älgar är vatten viktigt för transport, födosök (i strandzonen) såväl som för att dricka och används regelbundet. I den här analysen är vi dock framför allt intresserade av älgarnas användning av skogsmarker och andra vegetationsmarker. I det här sammanhanget valde vi att sammanslå vatten med andra marktäckeklasser. Marktäckekartan har en livsmiljöklass som kallas "temporärt ej skog" som karakteriserar "Öppna och igenväxande hyggen,

stormfällda områden eller brandfält där trädhöjd är under fem meter”. Vi kallade denna klass ”Hygge” i figuren nedan eftersom merparten av dessa områden just beskriver avverkningar. Klass ’Öppen mark’ beskriver annan öppen mark som inte är våtmark, åkermark eller exploaterade vegetationsfria ytor där träd- och buskskikt kan vara lägre än 5 meter och spridda träd.

Under både vinter- såväl som sommartid varierar älgarna sin användning av de olika livsmiljöerna och det finns en stor variation hur vidare enskilda livsmiljöer nyttjades (indikeras genom de vertikala linjerna; Figur 8). Varken under vinter eller när älgarna var i sin vår/sommarområden, valde de någon livsmiljö signifikant mer än tallskog och i relation till livsmiljöns tillgänglighet.

Figur 8. Selektionskoefficienter (med respektive konfidensintervall) för de olika livsmiljöerna i vinter- (överst) och vår/sommarområden (underst) av GPS-märkta älgar i Haradsområdet 2021/2022. *Ingen skillnad* = indikerar ingen skillnad mellan livsmiljöns nyttjande i relation till tallskog och livsmiljöns förekomst, *Signifikant skillnad* = indikerar en skillnad av livsmiljöns nyttjande i relation till tallskog och livsmiljöns förekomst. Livsmiljöer med värden större än 0 föredrogs i förhållande till tallskog, livsmiljöer med värden mindre än 0 är undveks i förhållande till tallskog. Vi sammanfattade vatten, jordbruksmark och exploaterad mark i grupp "Annat".

Tittar vi på vilka livsmiljöer älgarna rörde sig i och miljöernas andel av den totala fördelningen i respektive säsongsområde, ser vi att tallskog och hyggen är det dominerade habitatvalet under vintertid (Tabell 2). Vår/sommarperioden betonar blandskogens roll i älgarnas val av livsmiljöer, men även öppna våtmarker spelar en central roll eftersom älgar rörde sig ofta där.

Tabell 2. Älgarnas procentuella fördelning [%] av olika livsmiljöer var älgar rörde sig till i deras vinter- och vår/sommarområden

Livsmiljöer	Vinter	Sommar
Tallskog	22.3	16.2
Lövskog	13.5	6.7
Blandskog	10.4	19.8
Granskog	1.6	12.5
Hygge	33.6	7.2
Våtmark	9.0	26.5
Öppen mark	4.0	8.2
Annat	5.6	2.9

Hjortdjur som älg har en varierad kost över året där tall och bärris är stapelföda (Spitzer m fl. 2019, 2020). En varierad kost, med stort intag av lövsly och tillgång till markvegetation, ger älgar i god kondition och höga kalvvikter, vilket studier från södra Sverige har visat (Felton m fl. 2020). Under vintern dominerar kvistbetet. Älgar kan då orsaka betydande skador i ung barrskog som tallplanteringar. Högre tillgång till tall- och lövbete (RASE arter som rönn, asp, salix och ek) på landskapsnivå kan dock minska betesskador på produktionsskog (Felton m fl. 2022). Kortare avverkningsintervaller kan försämra tillgång till bärris eftersom det tar flera decennier tills bärriset har återhämtat sig (Hedwall et al. 2012, Petterson m fl. 2019). Ett centralt mål i svensk klövviltförvaltning är anpassning till ekosystemets förutsättningar som kräver att regionala hjortpopulationer och fodertillgång är balanserade (www.naturvardsverket.se). I flerartssystem som i södra Sverige med älg och andra hjortdjur kan det vara svårare att hitta en bra balans mellan tätheten och betesskador på grund av inom- och mellanartsinteraktioner (Pfeffer m fl. 2021, Spitzer m fl. 2021). Till exempel ser vi att tall utgör en större andel och bärris en mindre andel av älgens kost i områden med hög förekomst av de mindre hjortarterna (rådjur, dovhjort och kronhjort) jämfört med områden där tätheten av de mindre hjortdjuren är lägre (Spitzer m fl. 2021). I norra Sverige påverkar andel tall, älgtäthet och snödjupet betesskador på tallungskog (Pfeffer m fl. 2021). En viltförvaltning med syfte på att minska betesskador behöver därmed ta hänsyn till hela klövviltssamhället som förekommer i ett område.

7. Referenser

Allen m fl. 2016. Scaling up movements: from individual space use to population patterns. *Ecosphere* 7: e01524. <https://doi.org/10.1002/ecs2.1524>

Ericsson m fl. 2015. Offset between GPS collar recorded temperature in moose and ambient weather station data. *European Journal Wildlife Research* 61, 919. <https://doi.org/10.1007/s10344-015-0968-7>

Felton m fl. 2022. Forage availability, supplementary feed and ungulate density: Associations with ungulate damage in pine production forests. *Forest Ecology and Management* 513:120187. DOI 10.1016/j.foreco.2022.120187

Felton m fl. 2020. Varied diets, including broadleaved forage, are important for a large herbivore species inhabiting highly modified landscapes. *Scientific Reports* 10: 1904. <https://doi.org/10.1038/s41598-020-58673-5>

Græsli m fl. 2020. Seasonal hypometabolism in female moose. *Frontiers in Ecology and Evolution* 8:107; doi: 10.3389/fevo.2020.00107

Hedwall m fl. 2013. Changes in the abundance of keystone forest floor species in response to changes of forest structure. *Journal of Vegetation Science*, 24 (2), 296–306. <https://doi.org/10.1111/j.1654-1103.2012.01457.x>

Petersson m fl. 2019. Changing land use and increasing abundance of deer cause natural regeneration failure of oaks: six decades of landscape-scale evidence. *Forest Ecology and Management*. 444: 299-307. Doi: 10.1016/j.foreco.2019.04.037

Pfeffer m fl. 2021. Predictors of browsing damage on commercial forests – A study linking nationwide management data. *Forest Ecology and Management* 479: 118597. <https://doi.org/10.1016/j.foreco.2020.118597>

Thurfjell m fl. 2014. Applications of step-selection functions in ecology and conservation. *Mov Ecol* 2, 4 (2014). <https://doi.org/10.1186/2051-3933-2-4>

Spitzer m fl. 2021. Small shrubs with large importance? Smaller deer may increase the moose-forestry conflict through feeding competition over *Vaccinium* shrubs in the field layer. *Forest Ecology and Management* 480: 118768. <https://doi.org/10.1016/j.foreco.2020.118768>

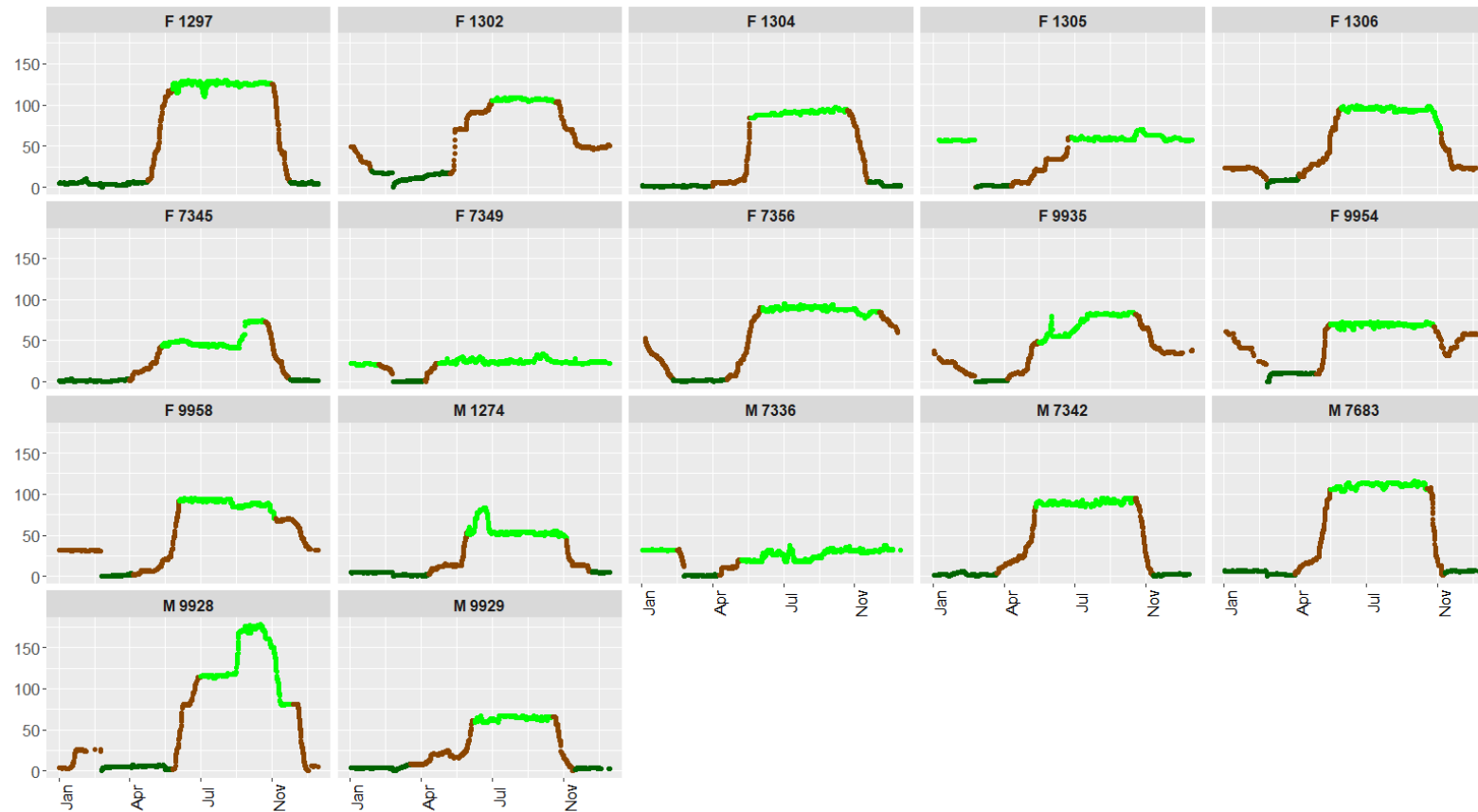
Spitzer m fl. 2020. Fifty years of European ungulate dietary studies: a synthesis. *Oikos* 129: 1668-1680. <https://doi.org/10.1111/oik.07435>

Spitzer 2019. Trophic resource use and partitioning in multispecies ungulate communities. Doctoral thesis. Sveriges lantbruksuniversitet. <https://pub.epsilon.slu.se/16431/>

Års- och slutrapporter av de olika älgmärkningsprojekt (på svenska) hittas på vår hemsida längs ner på denna sidan. <https://www.slu.se/institutioner/vilt-fisk-miljo/moose-slu/publikationer/>

Bilagor

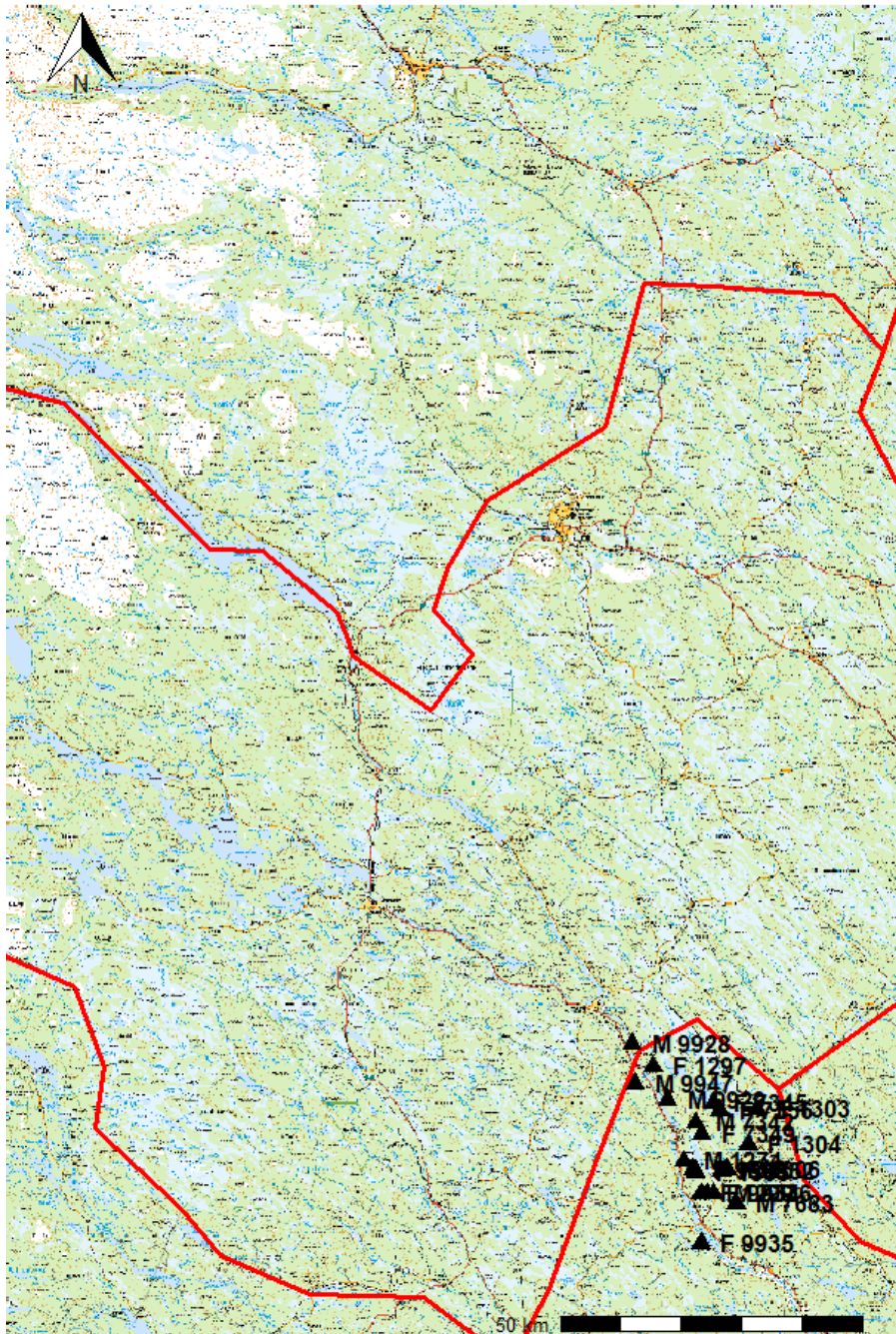
Bilaga 1. Förflyttningar av de olika GPS-märkta älgarna som avstånd [km] från deras 1:a position i mars 2021 (i vinterområdet) till sista februari 2022 i Haradsområdet. Sommarområdet markerat som ljusgrön, vinterområdet som mörkgrön och vandringsperioden i brun.

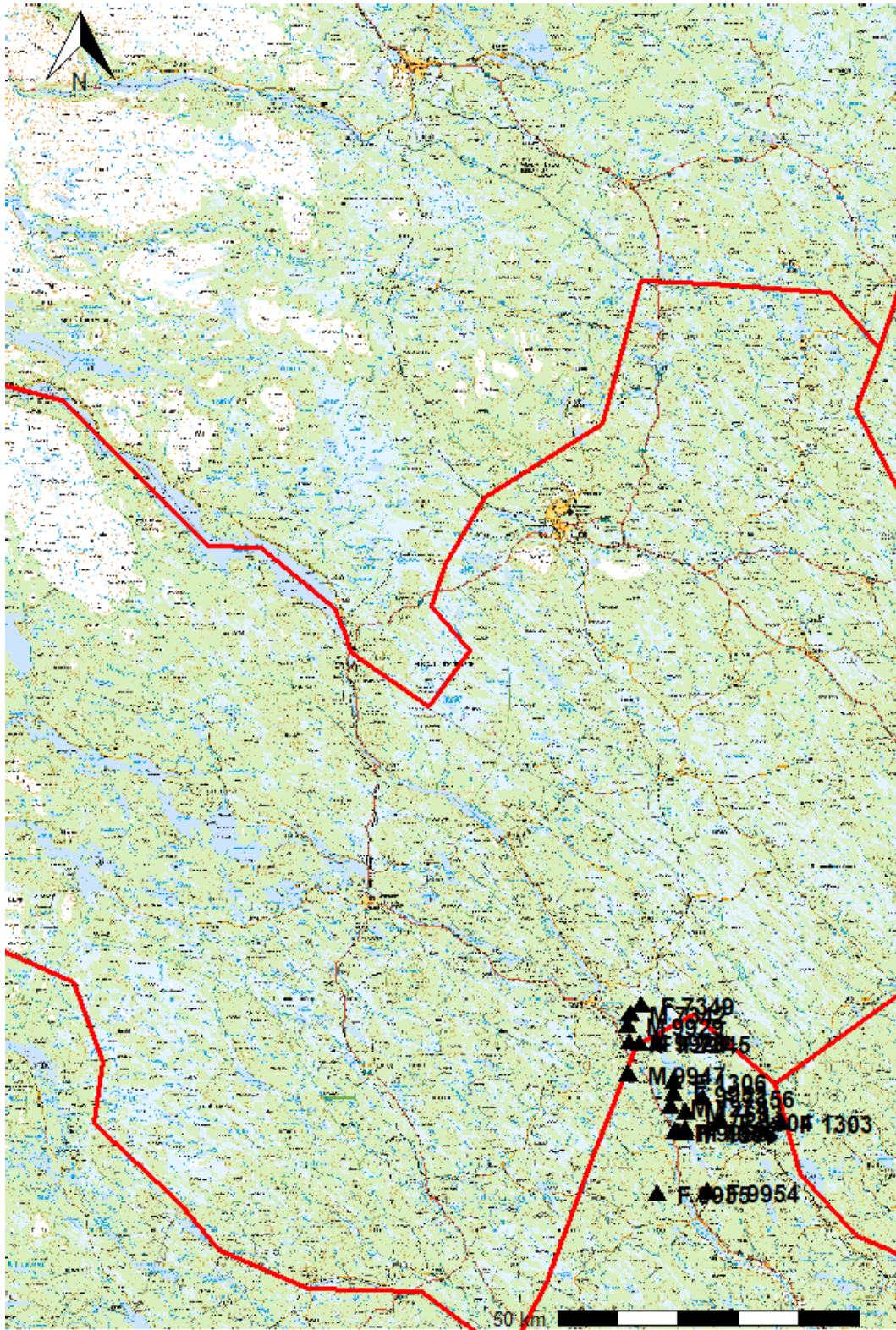

Bilaga 2. Älgarnas positioner vid olika tillfällen under året i relation till älgförvaltningsområdenas gränisar (röda linjer). F: ko, M: tjur.

1:a april 2021

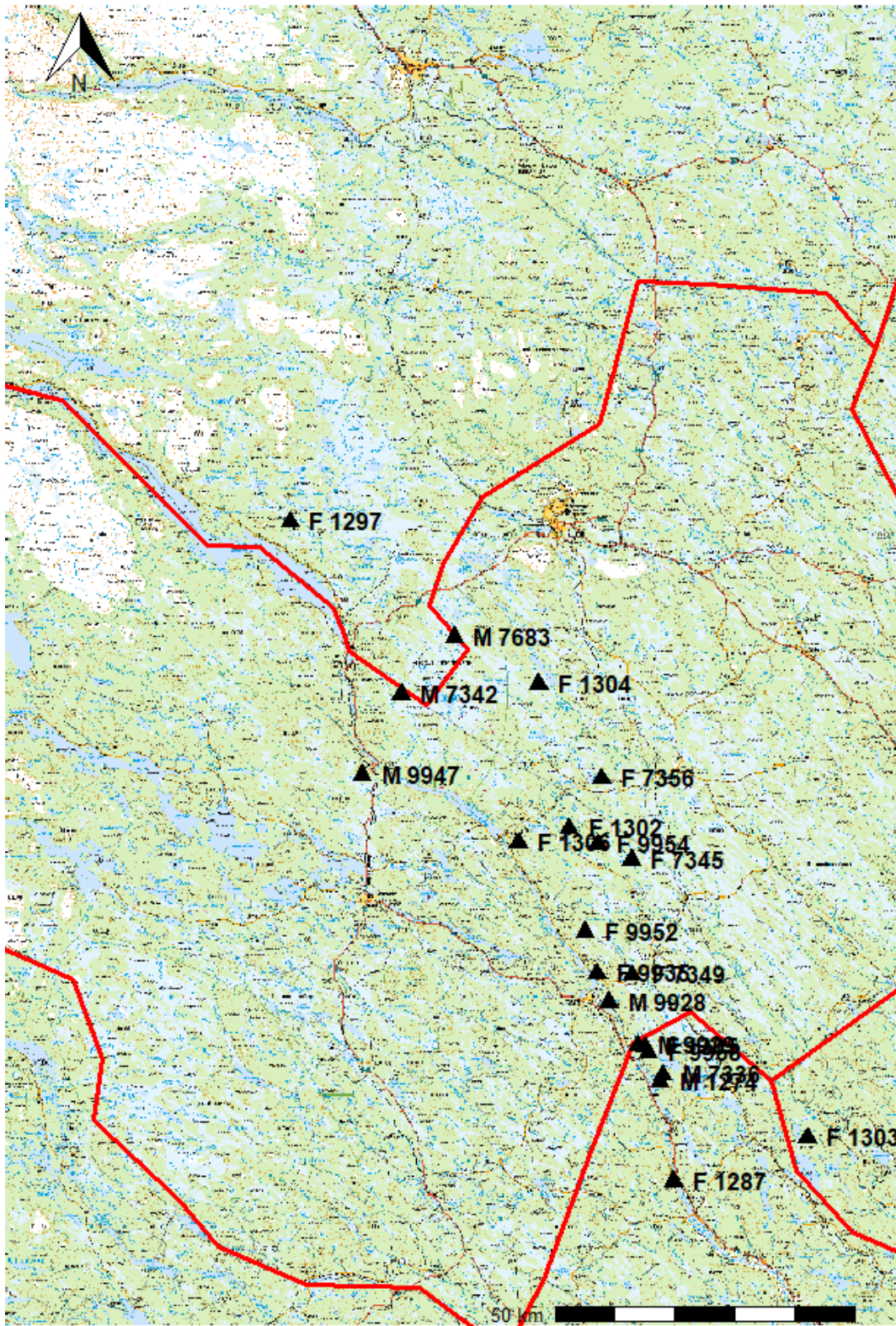

1:a maj 2021

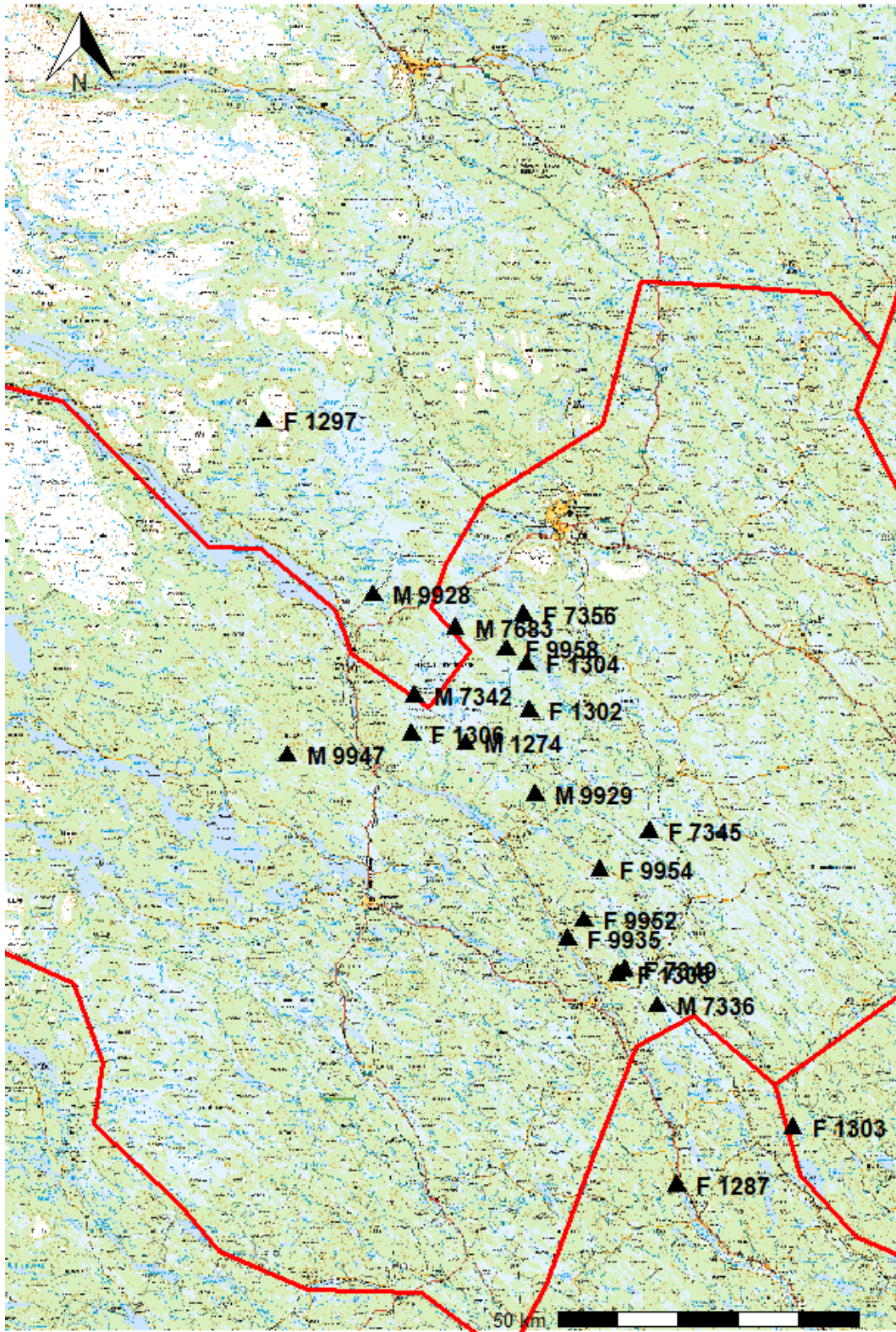

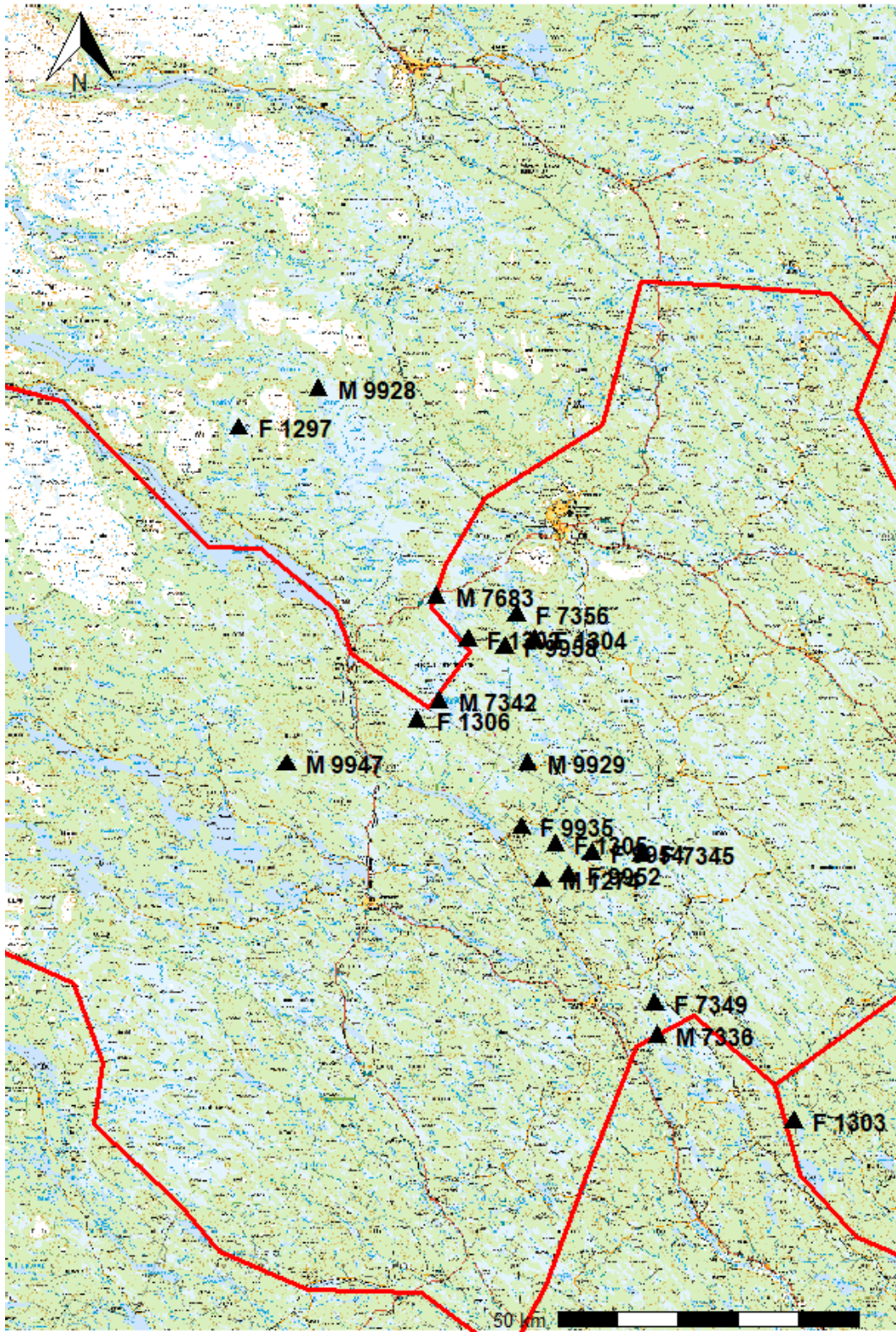
1:a juni 2021

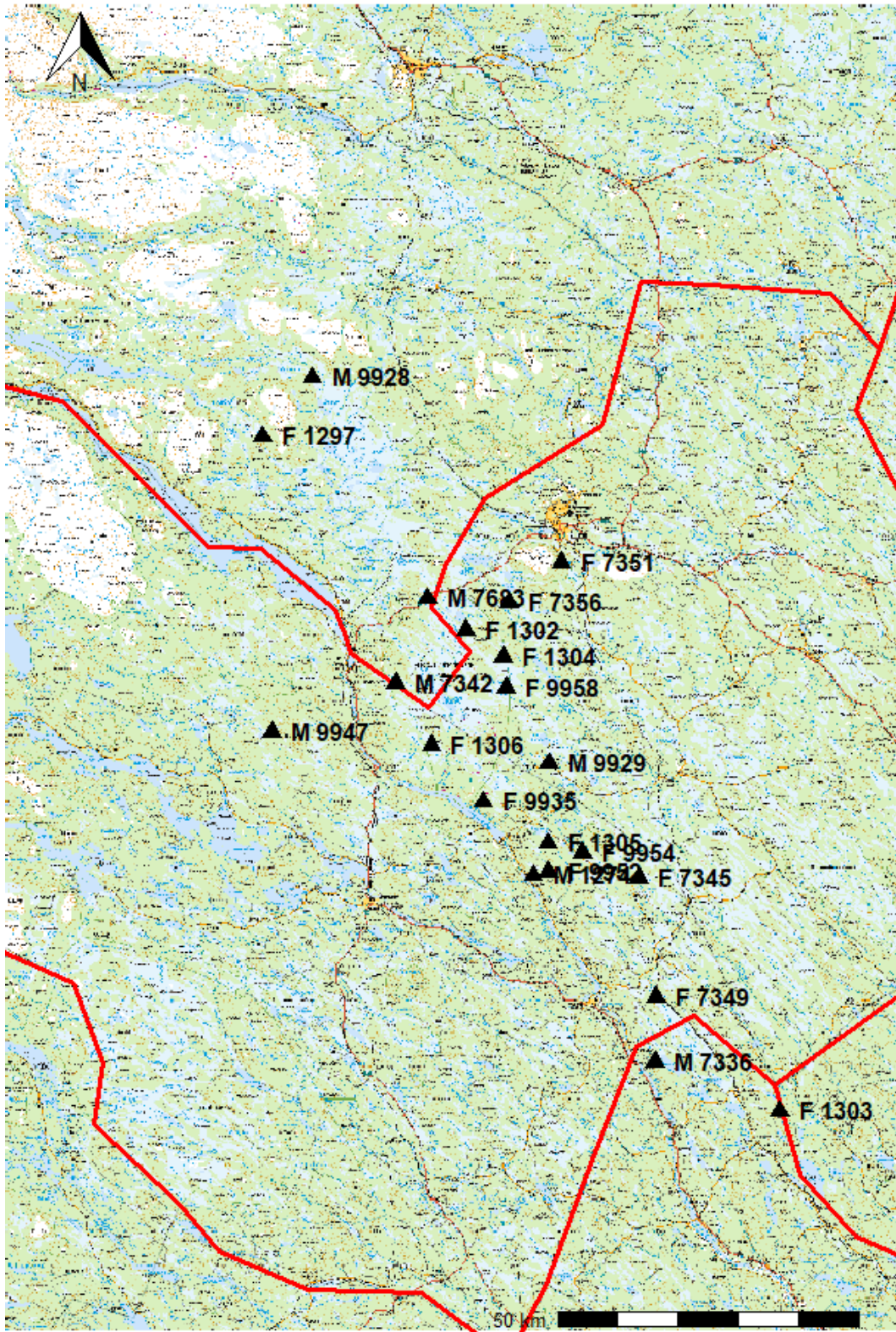
1:a juli 2021

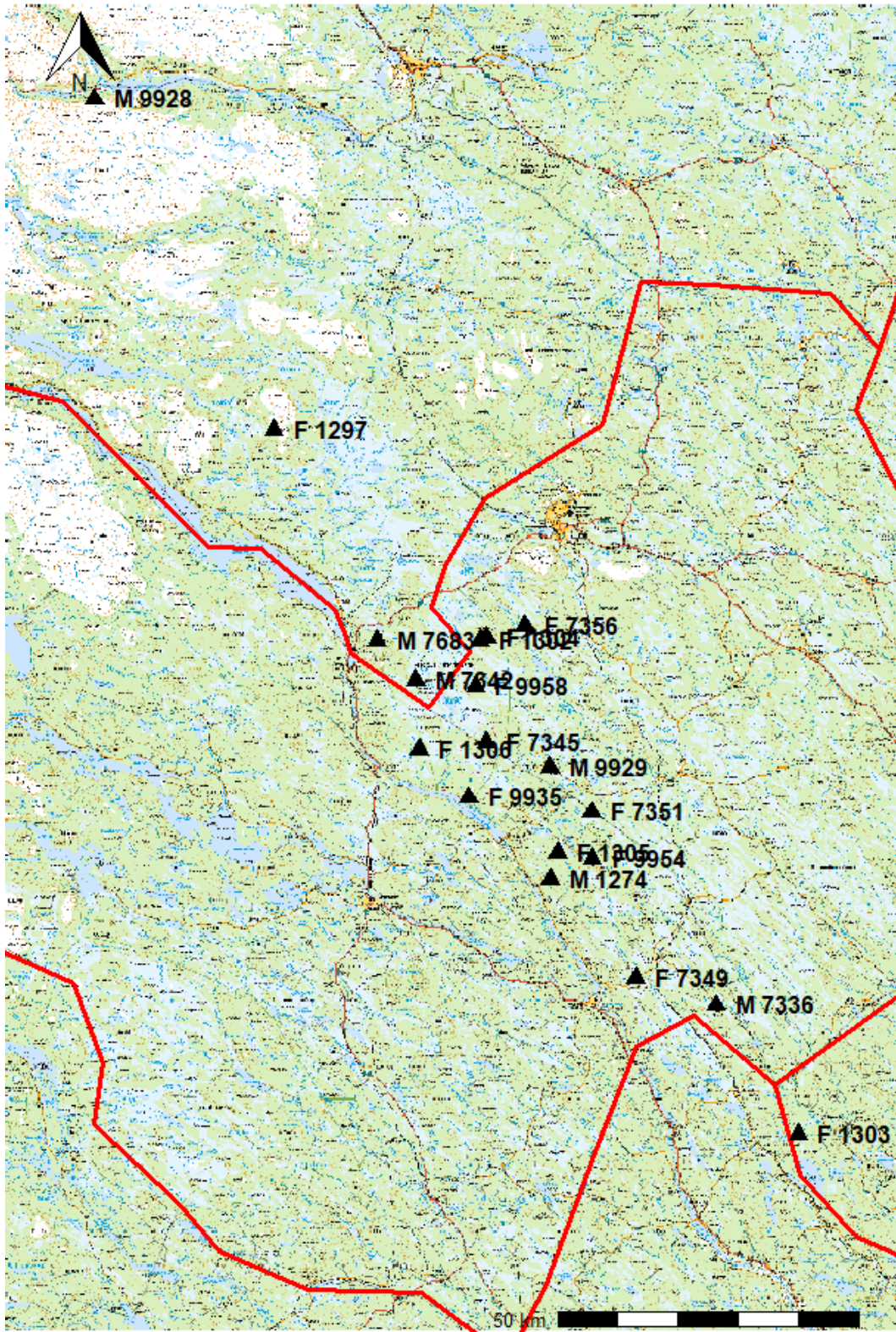
1:a augusti 2021

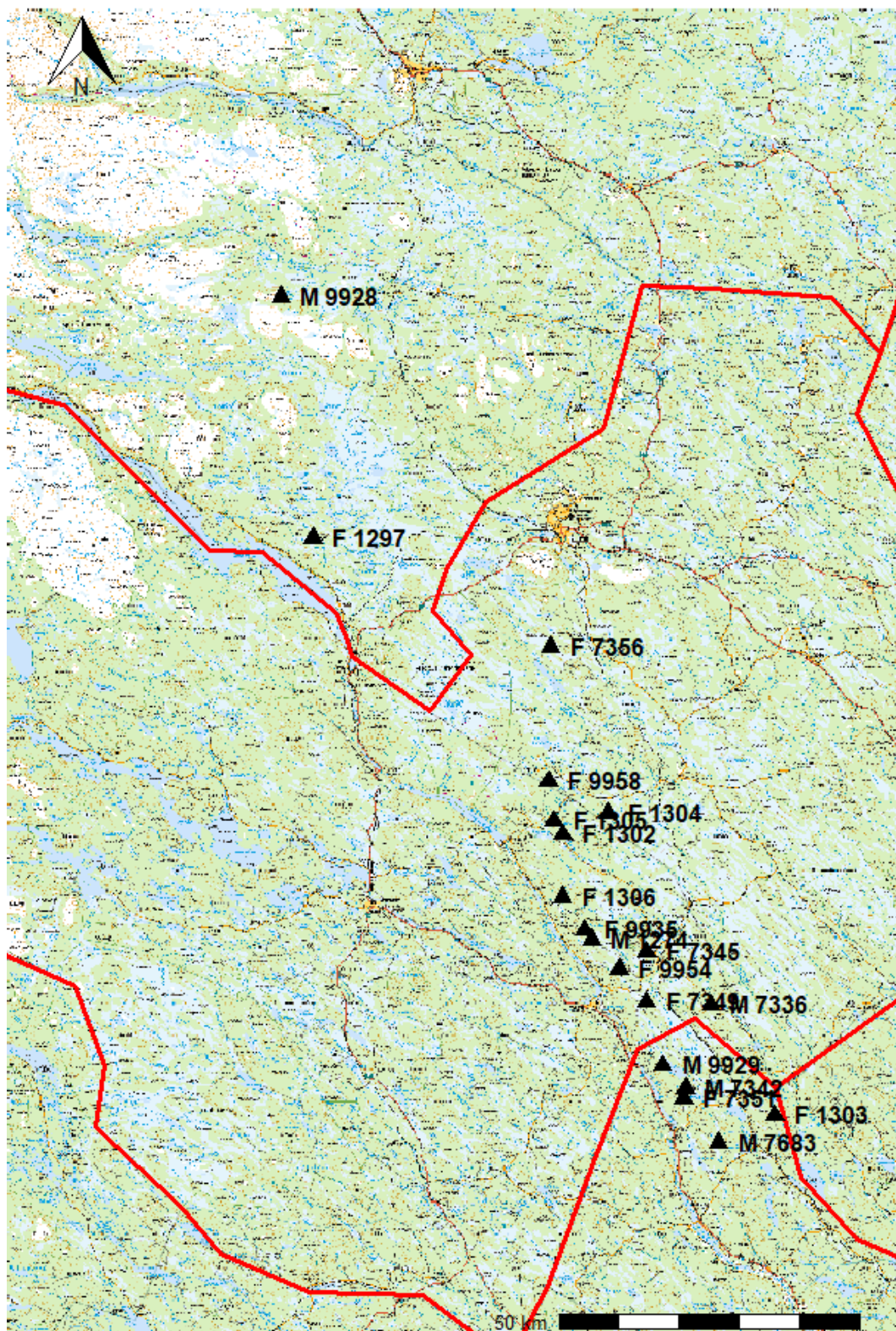
1:a september 2021

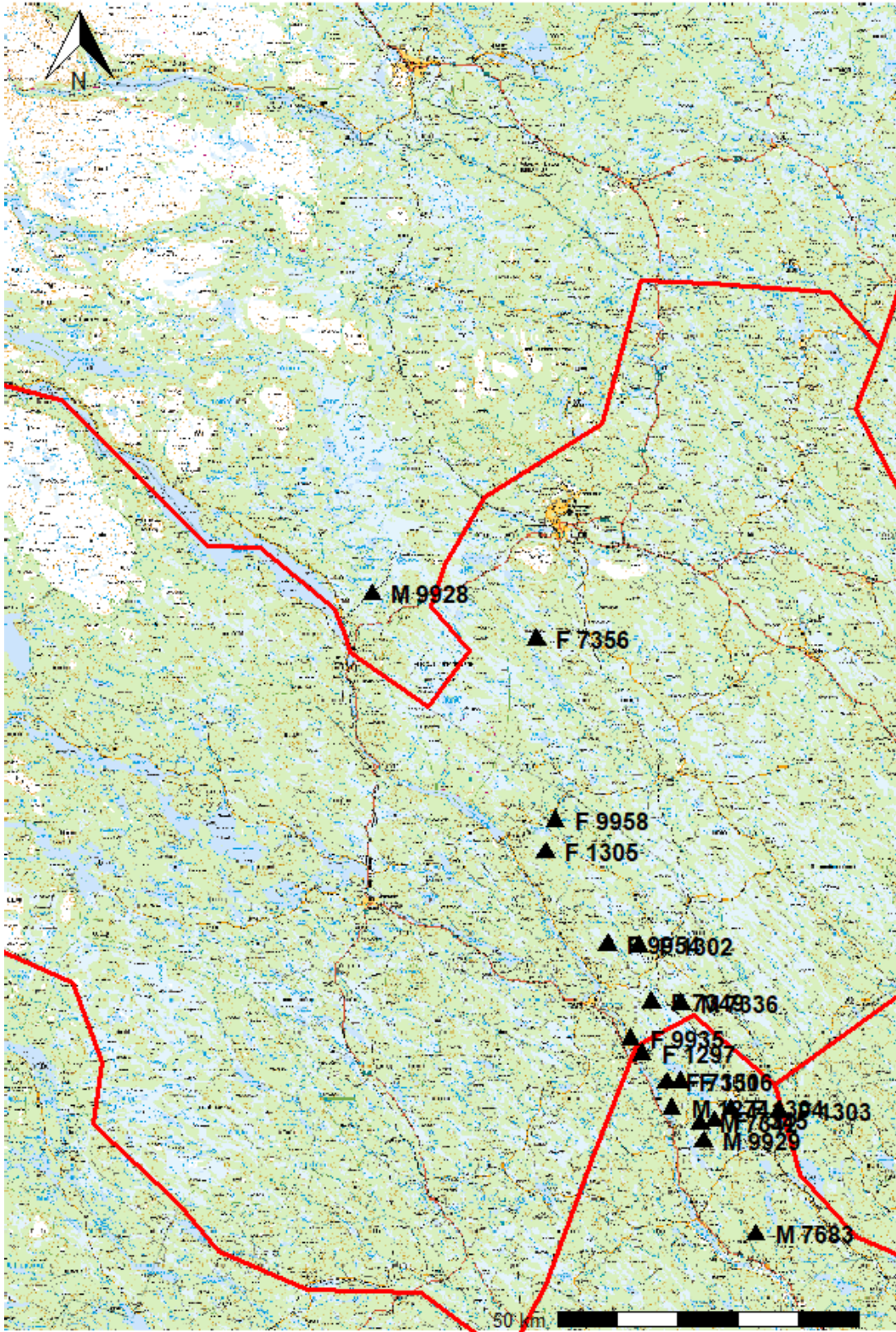
1:a oktober 2021

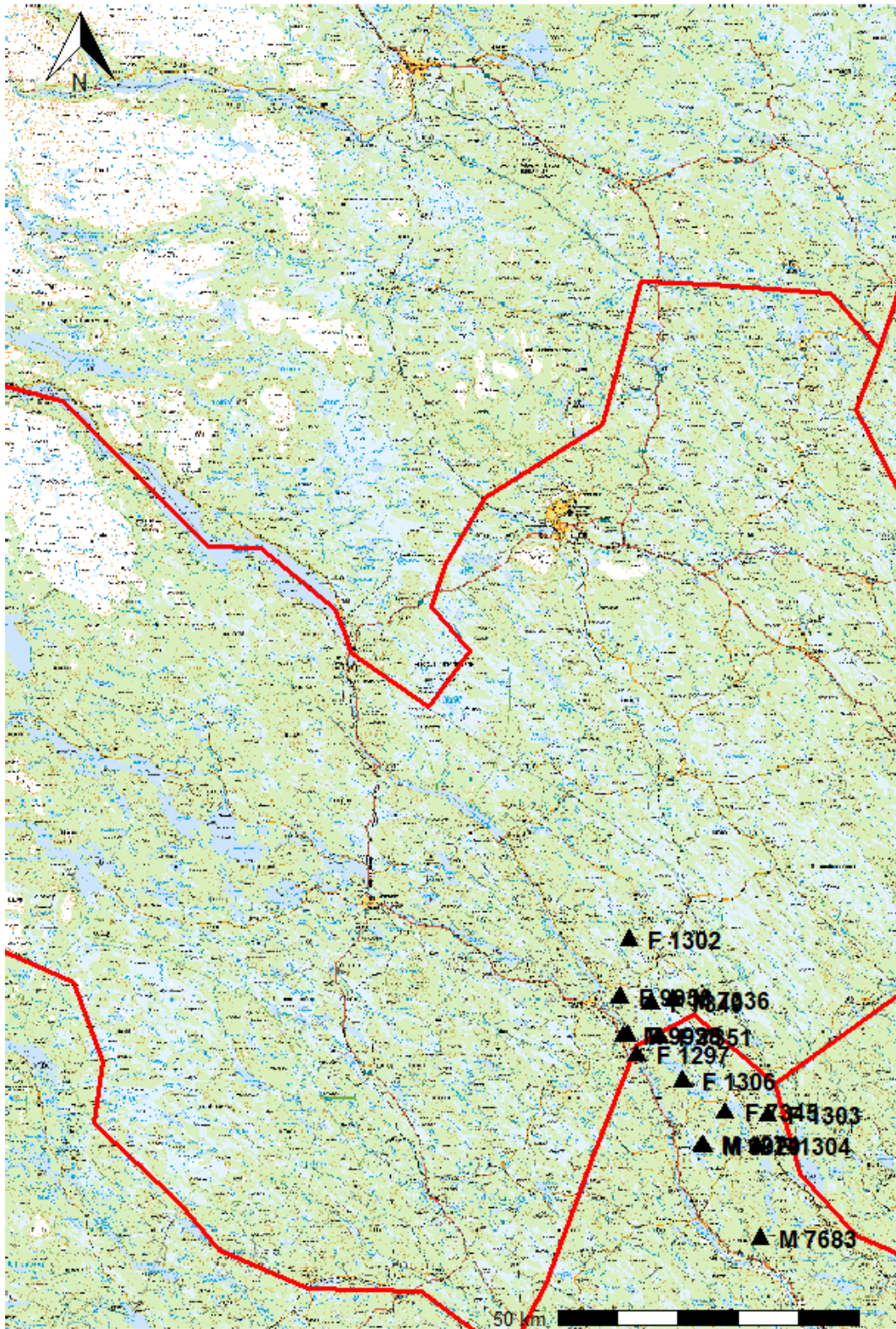
1:a november 2021

1:a december 2021

1:a januari 2021

1:a februari 2021

